

SOCIALINIO INTERESO IR SUSIETUMO SAMPRATA

Albina Kepalaitė

Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas

Pastaruju metu vis dažniau pasirodo tyrimų ir straipsnių, kuriuose tyrinėjamas susietumo reiškinys, ieškomos sąsajos su asmenybės savybėmis, prisitaikymu prie aplinkos, socialiniu dalyvavimu ir pan.(Rettie,2008). Tačiau pati susietumo sąvoka nėra išsamiai aptariama, tuo labiau stinga šio konstrukto įvardinimo individualiosios psichologijos naudojamų konstrukčių kontekste. Tad šio straipsnio tikslas – atskleisti susietumo ir socialinio intereso sampratą. Šio straipsnio tikslui realizuoti buvo naudojama literatūros analizė.

Individualiosios psichologijos teigimu vientisos asmenybės raidos pagrindą sudaro dinamiškas, tikslingas pranašumo siekis, atsirandantis dėl įgimto menkavertiškumo jausmo. Šis jausmas stimuliuoja individą įveikti sunkias situacijas, aplinkybes, savo silpnybes arba kitus žmones. Pranašumo siekimui kryptį suteikia bendrystės jausmas. Šių dviejų pagrindinių asmenybės varomųjų jėgų vedinas žmogus ir egzistuoja sociume. Manydamas, kad asmenybės branduolys susiformuoja ikimokykliniame amžiuje, A. Adleris (2003) išskirtiną dėmesį kreipė į šiam amžiui reikalingus pedagoginius poveikius, kurie nukreipia menkavertiškumo jausmo kompensaciją socialiai naudinga kryptimi. Tačiau tam, kad būtų galima organizuoti adekvačius vaikų asmenybės raidai poveikius, patys suaugę turėtų būti „naudingoje“ gyvenimo pusėje, t.y. savo menkavertiškumo jausmo kompensavimą grįstų išskleistu bendrystės jausmu. A. Adleris (2003), manydamas, kad tėvų padarytas klaidas auklėjant šeimoje turėtų taisyti mokykla, ypač didelį dėmesį skyrė profesiniam pedagogų, auklėtojų pasirengimui ir asmenybės ugdymui. Tuo labiau, kad pedagogo profesija gali tapti menkavertiškumo jausmo kompensacija vaikų sąskaita. Tai gali trikdyti pilnavertės vaiko asmenybės raidą ir tarnauti vaikams netinkamo menkavertiškumo kompensavimo modeliu.

Taigi menkavertiškumo jausmas ir pranašumo siekis yra du tos pačios vieningos tendencijos, kurią A. Adleris (2003) dažnai vadino siekimu įveikti „minus situaciją“ ir pasiekti „plus situaciją“, poliai. Pranašumo siekis visada yra menkavertiškumo jausmo kompensacija. Menkavertiškumo jausmas išreiškia specifinį savo vietos pasaulyje išgyvenimą, kuris persmelkia visą asmenybę ir stimuliuoja ją vystytis ir tobulėti. Pranašumo siekis aktyvina žmogų ir atspindi jo individualistinę prigimtį

Bendrystės jausmas yra jėga, suteikianti pranašumo siekiui kryptį, kurią sąlygoja visuomeninė žmogaus prigimtis. A. Adleris (2003) teigia, kad bendrystės jausmo galimybė yra įgimta, tačiau jo sklaida priklauso nuo aplinkos poveikių. Bendrystės jausmas taip pat universalus ir pasireiškia pastovia, teigiama nuostata kitų žmonių atžvilgiu, besąlygišku palankumu kitiems, rūpinimuisi kitais ir noru jiems gero. Bendrystės jausmas įvardina patiriamą ryšį pradedant nuo pačių artimiausių žmonių ir baigiant visa gyvąja ir negyvąja aplinka. Pats A. Adleris bendrystės jausmo ir socialinio intereso sąvokas naudoja kaip sinonimus, nors jis pats ir pasekėjai atiduoda pirmenybę bendrystės jausmo sąvokai. Manoma, kad bendrystės jausmas yra kelių lygių: afektyvinio, kognityvinio, elgesio. Afektyviniame lygyje individas išgyvena, patiria ryšį su aplinka, kognityviniame lygyje žmogus pripažįsta tokio ryšio su aplinka būtinumą ir neišvengiamumą, tuo tarpu elgesio lygyje žmogus elgiasi pagal jausmus ir mintis, bendradarbiaudamas su kitais dėl visuotinos gerovės. (Stein, Edwards, 1993) Kiti individualiosios psichologijos plėtotojai mano, kad bendrystės jausmo aspektas – socialinis interesas išreiškia aktyvią, socialiai naudingą sąveiką su žmonėmis (Ansbacher, 1999).

Nors individualioji psichologija neskatina asmenybės tipologijos tyrinėjimų, bet skiria pagal pagrindinių asmenybės varomųjų jėgų – pranašumo siekio ir socialinio intereso derinių šiuos asmenybės funkcionavimo variantus: visuomeniškai naudingos, vengiančios, gelbėtojiškos, dominuojančios (Hjelle, Ziegler, 1993):

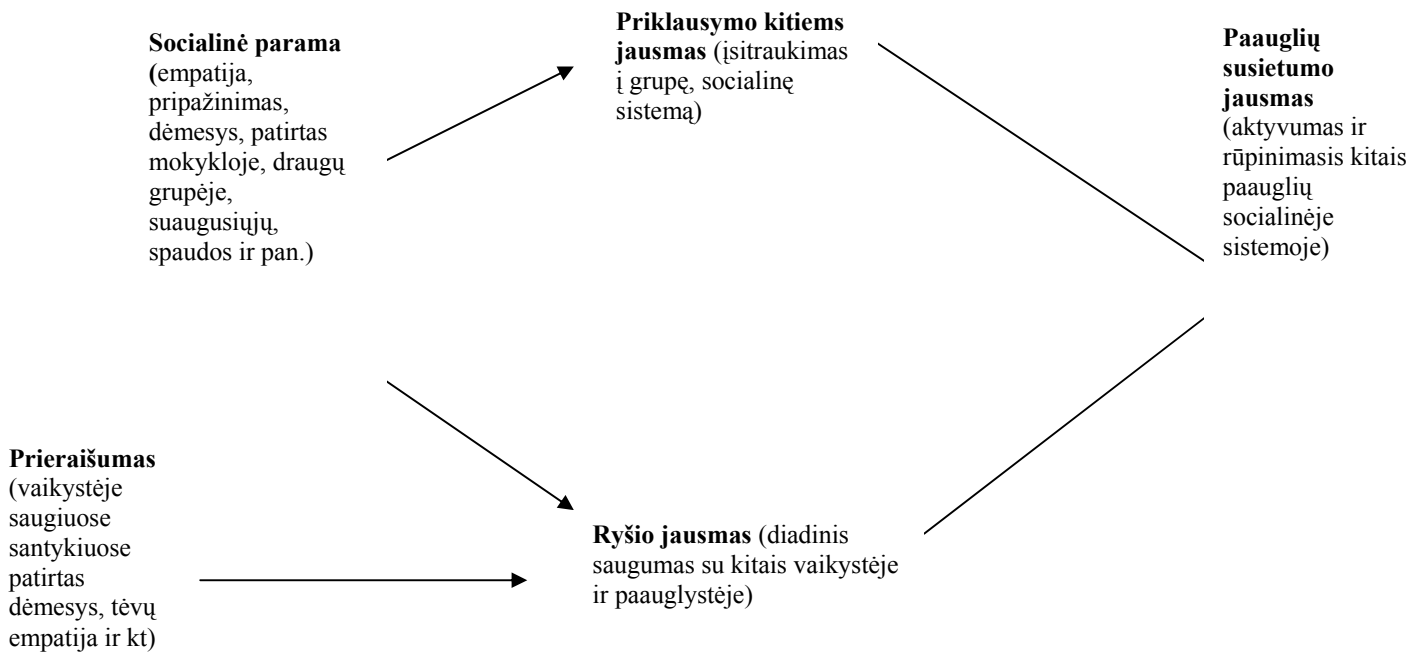
1. Visuomeniškai naudingai asmenybei būdinga stipriai išreikšta menkavertiškumo kompensacija ir išskleistas socialinis interesas. Jie puikiai prisitaiko prie visuomenės reikalavimų, drąsiai pasitinka problemas. Jie gyvena naudingoje gyvenimo pusėje. Galima svarstyti, kad tokie asmenys giliai domisi savo aplinkiniais, juos gerbia, visada pasirengę bendradarbiauti su kolegomis, nebijo pripažinti savo klaidų ir leidžia klysti kitiems, nevengia sunkumų, drąsiai pasitinka galimas nesėkmes.
2. Vengiantys. Šie žmonės pasyvūs, jų socialinis interesas neišskleistas. Juos galima būtų pavadinti imančiais. Kiti žmonės jiems reikalingi tiek, kiek patenkina jų asmeninį pranašumo siekį. A. Adleris nepateikė nė vieno empirinio šios kategorijos žmonių aprašymo. Šios kategorijos individai primena žmogų, paisantį tikrai savo poreikio imti, neatsižvelgiantį į kitų poreikius.

3. Gelbėtojiški. Šių žmonių pranašumo siekis neišreikštas, jie pasyvūs, bet jų socialinis interesas stipriai išvystytas. Šie žmonės neugdo ir netobulina savęs, bet kompensuoja savo menkavertiškumą intensyviai dalyvaudami kitų žmonių gyvenime, siekdami jiems įsivaizduojamo gero, kuris šiems žmonėms gali pavirsti blogiu. Tokie žmonės siekia globėjiškai aptarnauti kitus, spręsti kitų problemas, įkyriai kištis į šeimos santykius.
4. Dominuojantis. Šiems žmonėms būdingas stipriai išreikštas pranašumo siekis, bet socialinis interesas labai menkai išreikštas arba net turi neigiamą ženklą. Šie individai išgyvendami menkavertiškumą siekia jį kompensuoti ne tiesioginėje kovoje su sunkumais, bet pasirenka aplinkinius kelius: manipuliuoja kitais, pabėga į ligą, tironizuoja kitus, perdėtai išstato savo pasiekimus. Tokie žmonės siekia aklo paklusnumo iš kitų arba tironizuoja juos, versdami bijoti, kitų žmonių netinkamą elgesį gali suprasti, kaip pasikėsinimą į jų autoritetą ir todėl sąmoningai arba nesąmoningai kerštauti, gali turėti psichosomatinų nusiskundimų (galvos skausmus, nemigą, virškinamojo trakto sutrikimus ir pan.).

Manoma, kad socialinis interesas arba bendrystės jausmas gali būti nukreiptas į trejopos rūšies objektus (Stein, Edwards1993): 1) negyvus daiktus, situacijas, veiklą. Šiuo atveju interesas yra nepriklausomas nuo „Aš“, atspindi besąlygišką susidomėjimą reiškiniu. Tai padeda sudėti pagrindus žinioms, mokėjimams, įgūdžiams, kuriais kiekvienas individas dalyvautų tolesnėje žmonijos raidoje. Koks bus konkretaus individo indėlis priklausys nuo žmogaus intereso sklaidos socialių objektų atžvilgiu. 2) Socialūs objektai sudaro visa kas gyva. Socialinis interesas šių objektų atžvilgiu pasireiškia gebėjimu priimti kitų žmonių požiūrį, vertinti gyvenimą apskritai. Šis kryptingumas atsiranda vėlesnėse socialinio intereso sklaidos stadijose. 3). Visata, pasaulis sudaro trečiąją grupę objektų, į kuriuos gali būti nukreiptas socialinis interesas. Individas tarsi tapatinasi tiek su gyvenas, tiek su negyvais objektais, nes geba išėiti iš savęs ir patirti vienovę su visu pasauliu.

Taigi, yra nuomonių, kad bendrystės jausmas yra platesnė sąvoka, negu socialinis interesas ir yra nuomonių, kurios šias dvi sąvokas tapatina. Bendrystės jausmui ir socialinio intereso sklaidos lygiui nustatyti yra naudojamos kokybinio tyrimo priemonės bei skalės. Pastarųjų tarpe plačiausiai žinoma J. Crandall (1981) socialinio intereso skalė bei J. Sulliman (1973) socialinio intereso klausimynas bei socialinio intereso apraiškų stebėjimas grupinių sesijų metu (Gottesfeld, 1991).

Susietumo sąvoka taikoma tik paaugliams ir nesiremia Individualiosios psichologijos principais. Susietumas išreiškia įsipareigojimą kitiems elgesio ir afektyviajame lygyje. Teigiama, kad susietumas yra savotiška prieraišumo ir ryšio su tėvais sklaida paauglystėje (žr. 1 pav.):

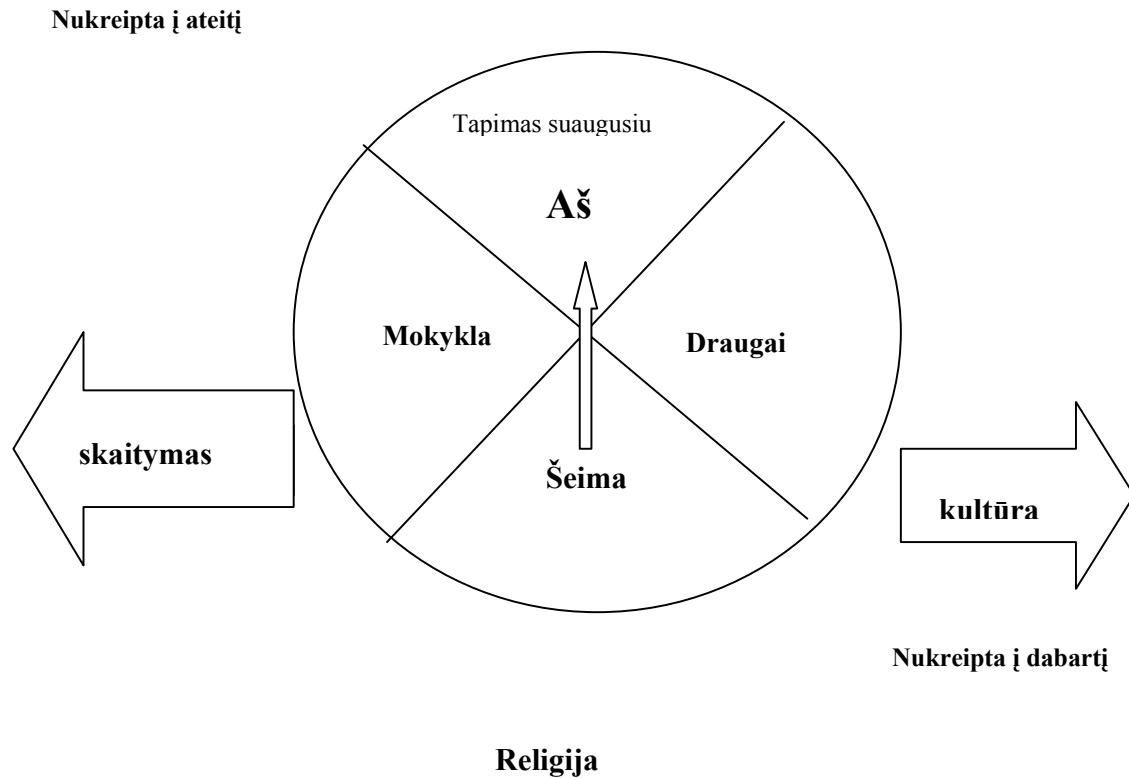
Pav. 1. Paauglių susietumo raidos faktoriai (remiantis Karcher, 1999,39)

Kaip teigia M. Karcher (1999) susietumas yra tarsi paauglių atsakymas į priklausymo ir ryšio su kitais jausmus. Todėl norint ugdyti susietumą, reikėtų, kad suaugusieji sukurtų tokį kontekstą, kuriame paaugliai jaustųsi priklausą mokyklos bendruomenei ir patirtų ryšį su mokytojais bei savo bendraamžiais.

Susietumo modelis (žr. 2), kurį pateikia M. Karcher (1999), remiasi ekologine ir raidos teorijomis. Remiantis šiomis teorijomis, jis teigia, kad kiekviena paauglio socialinė sistema (mokykla, draugai, šeima ir kaimynystė) gali būti nagrinėjama, kaip erdvė reikštis susietumui, tačiau neturi būti tapatinama su tarpasmeniniais santykiais.

Susietumas pasireiškia įsitraukimu į veiklą, vietas, objektus, santykius su kitais, patiriant komfortą, gerovę, sumažėjusį nerimą (Hagerty ir kt. 1993, remiantis Karcher, 1999), tačiau atsiriboja nuo rizikingo, neigiamo elgesio ir santykių (pvz., rūkymo,

alkoholio vartojimo ir pan.). Manoma, kad gali būti ir susietumas su pačiu savimi, kuris ypatingai svarbus paauglystėje. Paauglių savęs vertinimas pristato jų susietumą su savimi,

2 pav. Susietumo modelis (remiantis Karcher, 1999, 1)

kuris yra nukreiptas į dabartį. Paauglių susietumas įtraukia visas reikšmingas jų amžiui sistemas ir veiklas. Pvz., skaitymo veikla susieja su šeima ir mokykla ir nukreipia tarpasmeninius santykius šiose sistemose. Kaip matyti iš 2 pav. susietumas turi laiko požymį: susietumas gali būti nukreiptas į dabartį arba ateitį. Teigiama, kad susietumas su draugais, šeima yra daugiau ir dažniau nukreiptas į „čia ir dabar“, tuo tarpu veikla mokykloje, religinė praktika daugiau nukreipta į ateitį. Į ateitį nukreiptas susietumas tarnauja savotišku barjeru, užkertančiu kelią rizikingam, impulsyviam elgesiui sunkiose aplinkybėse. Paauglių susietumą galima vertinti ir moraliniu požiūriu. Skiriamas susietumas, kurį sankcionuoja suaugusieji ir susietumas, kurį sankcionuoja bendraamžiai. Be šių susietumo rūšių galima skirti susietumą, kurį galima apibūdinti individualistiniu ir grupiniu. Individualus susietumas dažniausiai išreiškia atskiro asmens kryptį į

pasiekimus, savęs įtvirtinimą. Šiam susietumui reikštis daugiausia galimybių suteikia mokyklinės užduotys, jų atlikimo kokybės įvertinimas. Tuo tarpu grupinis susietumas reiškiasi tarpasmeniniais santykiais su draugais, šeima ir pan., ir neturi vertinamojo pobūdžio. Susietumas taip pat gali būti skiriamas šeimos atžvilgiu: nukreiptas į šeimą ir į šeimą nenukreiptas. Tokiu būdu, kiekvieno individo susietumas gali turėti savo formą, kurioje atsispindi kiekvieno susietumo raiška.

Susietumo teorinį pagrindą sudaro H. Kohuto Savasties psichologijos pagrindinis teiginys yra apie tai, kad žmogaus savasties raidai reikalingi du specifiniai patyrimai: empatija, dėmesys diadiniuos ryšiuose ir ryšio su reikšmingu, kompetentingu kitu patyrimas. Manoma, kad paauglys patyręs reikšmingo žmogaus dėmesį, empatiją, turi brandžias susietumo formas ir užsitikrina brandžią savasties raidą. Be Savasties teorijos, M. Karcher (1999), kurdamas paauglių susietumo teoriją, remiasi ir E. Eriksono raidos teorija, ypač tuo raidos etapu, kai formuojasi tapatumas. M. Karcher, bandydamas paaiškinti paauglių susietumą, remiasi ir ekologine teorija (Bronfenbrenner, 1997; cit. pagal Karcher, 1999,5). Ši teorija akcentuoja kaimynystę/bendruomenę ir etninę/kultūrinę priklausymą, kaip svarbius susietumo faktorius. Tuo remdamasis M. Karcher skiria tris ekologinius susietumo lygius (Karcher, 1999, 17): susietumas su savimi, susietumas su kitais, susietumas su visuomene (žr. 3 pav.):

3 pav. Susietumo lygiai (remiantis Karcher, 1999, 17)

Susietumui nustatyti ir įvertinti M. Karcher sudarė klausimyną, kurio pagalba galima nustatyti paauglių susietumo stygių vienoje ar kitoje sferoje. Kaip teigia M.

Karcher, Holcomb R.M., Zambrano (2006) nustačius silpnąsias vietas paauglių susietume, mokyklos psichologas, socialinis darbuotojas, gali imtis priemonių užkertant kelią delinkventiniam elgesiui arba preventyviais tikslais numatyti veiksmus, skatinančius paauglių susietis su trūkstamomis grupėmis – susietumo faktoriais.

Taigi, tiek socialinis interesas, tiek susietumas akcentuoja sąsają su kitais, aplinka svarbą individo raidoje, tačiau bando tai aiškinti ir nustatyti skirtingais būdais bei priemonėmis. Be to, susietumas, skirtas paaiškinti paauglių ir vaikų įsitraukimą aplinką, tuo tarpu socialinis interesas bei bendrystės jausmas neribojamas amžiumi. Analizuojant susietumo faktorius, susidaro įspūdis, kad tai labiau operacionalizuotas socialinis interesas, negu tai atsispindi J Crandall (1981) socialinio intereso skalėje bei J. Sullimano (1973) socialinio intereso klausimyne. Šie faktoriai primena A.Adlerio išskirtus gyvenimo uždavinius, kuriais individas siejasi su aplinka. Tikrai susietumo atveju tas individas yra paauglys, todėl skiriami faktoriai yra aktualūs būtent paaugliui, o ne suaugusiam. Tyrimai rodo, kad nors susietumas ir socialinis interesas turi skirtingus teorinius pagrindus, tačiau paaugliai, kurių socialinis interesas buvo labiau išreikštas, demonstravo ir labiau išreikštą susietumą (Karcher, Lindwall, 2003). Galima manyti, kad susietumo skalė yra jautresnė ir mobilesni nustatyti pasikeitimams individo įsitraukime į sociumą, negu socialinio intereso skalės.

Literatūra:

1. Adleris A. (2003) Žmogaus pažinimas. Vilnius.
2. Ansbacher H.,Ansbacher R. (Ed.) (1964). The individual psychology of Alfred Adler. New.York.
3. Ansbacher H.I. (1999).Alfred Adler's concepts of community feeling and social interest and the relevance of community feeling for old age. //Adlerian society and institute for individual psychology. Year book.,G.B.,p. 5-20.
4. Crandall, J.E. (1981). *Theory and measurement of social interest*. Columbia: Columbia
5. Gottesfeld, H. (1991). A Social Interest Scale for Patients in Group Psychotherapy//*Individual Psychology*, Vol. 47, No. 1, p. 97-100University Press.

6. Karcher M.J. (1999). The Hemingway-Measure of adolescent connectedness: a manual for interpretation and scoring. Unpublished manual University of Texas at San Antonio.
7. Karcher M.J., Holcomb R.M., Zambrano E. (2006) Measuring adolescents connectedness: a guide for school-based assessment and program evaluation. Unpublished manual University of Texas at San Antonio
8. Karcher M.J., Lindwall J. (2003). Social interest, connectedness and challenging experiences. What makes high school mentors persist? *Journal of individual psychology*, 59, 3, 293-315.
9. Rettie R. Connectedness, awareness, social presence. www.presence-research.org/papers/Rettie.pdf aplankyta 2008 01 25
10. Stein H., Edwards M. (1993). Classical Adlerian theory and practice. USA.
11. Suliman J. (1973). The development of a scale for the measurement of social interest. Dissertation abstract Internationa.
12. Хьелл А., Зиглер Д. (1997). Теории личности. Санкт-Петербург.